

دوازدهمین کنگره ملی سراسری فناوریهای نوین در حوزه توسعه پایدار ایران

12th National Congress of
the New Technologies in Sustainable Development of Iran

senacnf.ir

تاثیر برنامه ریزی درسی پنهان بر جو اخلاقی مدرسه

یونس جودی (نویسنده مسئول)^۱، سامان محسنی خیاوی^۲

^۱ دانشجوی دکتری فلسفه و کلام اسلامی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران (Yones.joudi20@yahoo.com)

^۲ کارشناسی ارشد مدیریت ورزشی، واحد تبریز، دانشگاه آزاد اسلامی، تبریز، ایران (samanmohseni2015@gmail.com)

چکیده

هدف از پژوهش حاضر بررسی تاثیر برنامه ریزی درسی پنهان بر جو اخلاقی مدرسه در میان دانش آموزان دختر دوره دوم متوسطه مدارس ناحیه یک شهر اردبیل بود که تعداد جامعه آماری ۶۱۵۳ نفر بود از این میان ۳۶۱ نفر بر اساس جدول مورگان به عنوان نمونه آماری و به روش نمونه گیری تصادفی طبقه ای به شیوه انتخاب بهینه انتخاب شدند ابزار گردآوری اطلاعات پرسشنامه های برنامه ریزی درسی پنهان و جو اخلاقی مدرسه بودند که روایی آنها با استفاده از روش تحلیل سازه به تایید رسید و پایایی پرسشنامه ها نیز با استفاده از آزمون آلفای کرونباخ به تایید رسید. برای آزمون فرضیات از روش تحلیل مسیر بر اساس پیشنهاد بازون و کنی (۱۹۸۶) در نرم افزار Amos استفاده گردید. نتایج برازش مدل در مدل اولیه نامناسب تشخیص داده شده و پس از برقراری ارتباط میان کوواریانسها برازش مدل مناسب گردید ($RMSEA=0.078$) نتایج مدلسازی معادلات ساختاری نشان داد برنامه ریزی درسی پنهان بر جو اخلاقی مدرسه تاثیر مثبت و معناداری دارد اینگونه میتوان نتیجه گیری نمود که برنامه ریزی درسی پنهان باعث افزایش جو اخلاقی مدرسه می شود

واژه‌های کلیدی

برنامه ریزی درسی پنهان، جو اخلاقی مدرسه، دانش آموزان دختر

دوازدهمین کنگره ملی سراسری فناوریهای نوین در حوزه توسعه پایدار ایران

12th National Congress of
the New Technologies in Sustainable Development of Iran

senaconf.ir

۱. مقدمه و بیان مساله

محیط مدرسه یکی از حوزه های مهم زندگی دانش آموزان است که نقش مهمی در شکل گیری شخصیت دانش آموز دارد (باقری فر و همکاران، ۱۳۹۷). در دهه های اخیر، تلاش های زیادی برای مطالعه جو اجتماعی مدرسه و ادراک دانش آموزان از فضای روانشناختی کلاس و مدرسه به عمل آمده است (وسپانا و همکاران، ۲۰۱۶). نتایج حاکی از این بوده است که ادراک محیط مدرسه پیش بینی کننده اهداف پیشرفت (تویسرکانی و همکاران، ۱۳۹۴). و خودکارآمدی (لنت و همکاران، ۲۰۱۲) است. همچنین، محیط مدرسه از طریق حمایت معلمان و همسالان بر نتایج تحصیلی (ایلرور و هوینر، ۲۰۱۰)، رشد روانی اجتماعی نوجوانان (پیکو و هاموی، ۲۰۱۰) و خودکارآمدی تحصیلی (نریمانی و وحیدی، ۱۳۹۲) مؤثر بوده است. جو مثبت مدرسه باعثت نفس، خود پنداره دانش آموزان، کاهش میزان غیبت دانش آموزان در مدارس متوسطه، کاهش خشونت و کاهش تعلیق از دبیرستان ارتباط دارد (لی و همکاران، ۲۰۱۱: کاظمی، ۱۳۹۷). جو سازمانی را به عنوان « ادراک مشترک از چیزهای اطراف » تعریف کردند (مویدی، ۱۳۹۸). اما جدیدترین نوع جو سازمانی، جو اخلاقی است که توسط اوه (۲۰۲۲) معرفی شده است که آن را به عنوان « ادراک مشترک از چیزی که رفتار صحیح است و چگونه باید شرایط اخلاقی در یک سازمان مدیریت شوند » تعریف کرده اند (اوه، ۲۰۲۲). جو اخلاقی مدرسه از طریق ارزیابی تعاملات و روابط معلمان و دانش آموزان در پنج اصل اخلاق، احترام به استقلال، ضرر نرساندن، نیکی کردن، عدالت و صداقت مورد بررسی قرار می گیرد (بیسواس، ۲۰۱۲). در یک پژوهش نتایج نشان داده اند زمانی که دانش آموزان احساس می کنند در یک محیط شفاف عادلانه قرار دارند، ثبات عاطفی بیشتری از خود نشان می دهند (ارجمند و کاظمیان مقدم، ۱۳۹۸).

یکی از متغیرهای تاثیر گذار بر جو اخلاقی مدرسه، برنامه ریزی درسی پنهان است. مشخصات محیط و شرایط مطلوب آموزشی همراه با آرامش، عزت و احترام متقابل بین دانش آموزان و دانشجویان و تیم آموزش دهنده به کشف نقاط ضعف و قوت آموزشی دانش آموز یا دانشجو می انجامد و به عنوان بخش مهمی از برنامه درسی پنهان مطرح می شود (بدوی و گابریل، ۲۰۱۵؛ پارس، ۲۰۲۲). برنامه درسی پنهان را می توان نوعی دعوت به ژرف نگری در تعلیم و تربیت و ابعاد و لایه های گوناگون برنامه درسی دانست. جان دیویی، فیلسوف بزرگ تعلیم و تربیت، می گوید: " بزرگ ترین مغالطه تعلیم و تربیت معاصر این است که نظام های آموزشی گمان می کنند دانش آموزان صرفاً آن چه را که این نظام ها اراده می کنند فرا می گیرند " (ارجمند و کاظمیان مقدم، ۱۳۹۸).

از سویی صاحب نظران معتقدند که در یادگیری پنهان، اگر چه عملکرد در حین اکتساب یک عملکرد ضعیف است ولی نتایج یادداری بهتری نسبت به یادگیری آشکار خواهد داشت (کیان، ۱۰ و همکاران، ۲۰۲۰). برنامه درسی پنهان قوانین سیستم های همگانی در مدرسه است (چابوکچو، ۱۱، ۲۰۱۵). بگونه ای که برخی محققین تأثیر پذیرایی از رفتار دیگران را « یادگیری اجتماعی » می نامند (کوکران و همکاران، ۱۲، ۲۰۱۶). همچنین برنامه های درسی پنهان را یادگیری چیزهایی غیر از اهداف رسمی و صریح نظام آموزشی می دانند که برای دانشجویان در دانشگاه ها و مراکز آموزش عالی حاصل می شود (کوکران و همکاران، ۲۰۱۷). کوریکولوم پنهان ارتباط نزدیکی با محیط آموزشی و ویژگیهای مؤسسه آموزشی دارد. در این راستا، معلم با شناخت امکانات به تجهیز مناسب محیط آموزشی می پردازد محیط و امکانات آموزشی را سازماندهی می کند و موقعیت آموزشی مناسب را به وجود می آورد (سیلینتون، ۱۳ و همکاران، ۲۰۱۹).

¹ Swapna et al

² Lent, R. W., Taveira, M. D. C. & Lobo

³ Elmore, G. M. & Huebner

⁴ Piko, B. F. & Hamvai

⁵ Lee T, Cornell D, Gregory A, Fan

⁶ Oh

⁷ Biswas

⁸ Bedewy, D., & Gabriel

⁹ Paras

¹⁰ Kian

¹¹ Cubukcu

¹² Cochran et al

¹³ Clinton

دوازدهمین کنگره ملی سراسری فناوریهای نوین در حوزه توسعه پایدار ایران

12th National Congress of
the New Technologies in Sustainable Development of Iran

senaconf.ir

اگرچه برنامه درسی پنهان ۱، یکی از مفاهیم ارجمند مولود رشته برنامه درسی بوده و از جمله سرمایه‌های مفهومی ۲ آن به حساب می‌آید (خبیجی و همکاران، ۱۳۹۵)، اما ماهیت و چیستی آن همواره محل نزاع بوده است. شاید دلیل اصلی این نزاع را بتوان در مبهم بودن خود واژه برنامه درسی و از سوی دیگر در واژه پنهان آن جستجو کرد. برخی (محبوبی و همکاران، ۱۳۹۶) معتقدند برنامه باید دارای اهداف بیان شده، استراتژی‌های صریح، و شروع و پایانی مشخص باشد، به همین دلیل اطلاق لفظ برنامه به تجربیات کسب شده و از پیش تعیین شده فراگیرندگان امری نادرست است. اما نباید فراموش کرد که واژه برنامه درسی در طول تاریخ این رشته صرفاً به‌عنوان یک سند مکتوب و هدفمند مطرح نبوده و در چارچوب فلسفه پیشرفت‌گرایی ۳، به هر آن چیزی اطلاق می‌شده است که فراگیرندگان به دلیل حضور در محیط آموزش به کسب آن نائل می‌آیند. در این مقاله نیز ماهیت وجودی برنامه درسی پنهان در چارچوب دیدگاه پیشرفت‌گرایی مدنظر است.

نخستین بار «فیلیپ جکسون ۴» مفهوم برنامه درسی پنهان را در کتاب «زندگی در کلاس درس ۵» مطرح کرد (مارگولیس ۶، ۱۳۹۵). وی معتقد بود که شاگردان برنامه درسی پنهان را از طریق جنبه‌های غیر آکادمیک مدرسه که شامل عناصر قدرت، جمعیت و تشویق است در کلاس درس می‌آموزند. در واقع شاگردان هنجارهایی را با عنایت به دارا بودن قدرت معلم، از جمعیت کلاس و نظام تشویق می‌آموزند. جکسون این هنجارهای آموخته شده را برنامه درسی پنهان می‌خواند. پس از جکسون نیز اندیشمندان زیادی نظیر مایکل اپل ۷، هنری ژیرو ۸، آیزنر ۹، به تبیین ابعاد و ماهیت این مفهوم پرداختند. مارگولیس (۱۳۹۵) معتقد است که نظریات مطرح شده در مورد برنامه درسی پنهان را می‌توان در سه دیدگاه کارکردگرایی ۱۰، مارکسیستی ۱۱، و مقاومت انتقادی ۱۲ بررسی نمود.

ملکی با الهام از سیلور ۱۳ و الکساندر ۱۴، عوامل موثر در شکل‌گیری برنامه درسی پنهان را به شرح ذیل می‌داند: الف- قوانین و مقررات مدرسه، ب- روابط میان فردی، ج- ارتباط متقابل معلم و دانش‌آموز، و د- تدریس. اگرچه این عوامل را می‌توان در شکل‌گیری برنامه درسی پنهان در دانشگاه نیز موثر دانست، اما شرایط ویژه مقرراتی و فرهنگی آموزش عالی در ایران، مانند هر کشور دیگر، باعث می‌شود که عوامل موثر دیگری نیز در شکل‌گیری برنامه درسی پنهان به ایفای نقش بپردازند. از جمله این شرایط می‌توان به حق انتخاب استادان در معرفی کتاب‌های درسی، حق انتخاب استادان معرفی شده از سوی دانشگاه توسط دانشجویان، اختلاط جنسیتی، قومی، مذهبی، و ضرورت ارائه پایان‌نامه در مقاطع تحصیلات تکمیلی اشاره کرد (بیگ ویردی، ۱۳۹۷).

مساله اصلی این پژوهش این است که هر مدرسه حتی اگر برنامه‌ی آموزش اخلاق نداشته باشد، جوی اخلاقی و فرهنگی دارد که بر مدرسه حاکم است. «برنامه درسی پنهان» توسط جو اخلاقی که جزئی از هر مدرسه است، القا می‌شود. جو اخلاقی را قوانین مدرسه و کلاس درس، جهت‌گیری اخلاقی معلم‌ها، کادر مدیریت مدرسه و مواد درسی پدید می‌آورند. معلم‌ها سرمشقی برای رفتارهای اخلاقی و غیراخلاقی هستند. روابط همسالان در مدرسه نگرش‌هایی چون تقلب و دروغ‌گویی یا رعایت حال دیگران را انتقال می‌دهد. همچنین کادر مدیریت مدرسه از طریق قوانین و انضباط، نظامی ارزشی بر مدرسه حاکم می‌کنند با فروکش کردن کرونا و ورود دوباره دانش‌آموزان به محیط مدرسه پس از تجربه محیط مجازی این سوال در ذهن متبادر می‌شود که برنامه ریزی درسی پنهان به مانند قبل می‌تواند جو اخلاقی مدارس را تحت تاثیر قرار دهد؟ لذا با توجه به مبانی نظری و پژوهشی مورد بررسی و هم چنین بررسی رابطه ویژگیهای منفی و

¹ Hidden curriculum

² Conceptual capital

³ Progressivism

⁴ Phillip Jackson

⁵ Life in the Classrooms

⁶ Margolis

⁷ Michael Apple

⁸ Henry Giroux

⁹ Eisner

¹⁰ Functionalism

¹¹ Marxism

¹² Critical resistance

¹³ Saylor

¹⁴ Alexander

دوازدهمین کنگره ملی سراسری فناوریهای نوین در حوزه توسعه پایدار ایران

12th National Congress of
the New Technologies in Sustainable Development of Iran

senaconf.ir

مثبت برنامه درسی پنهان با جو اخلاقی مدرسه؛ از این رو سؤال اصلی پژوهش حاضر این است که آیا برنامه ریزی درسی پنهان بر جو اخلاقی مدرسه تاثیر دارد؟

۲. پیشینه تحقیق

در پژوهشی که رستمی (۱۴۰۰)، به بررسی رابطه ابعاد برنامه درسی پنهان با خودانضباطی دانش آموزان دختر مقطع متوسطه دوم شهرستان اسلام آبادغرب با استفاده از پرسشنامه برنامه درسی پنهان فتحی و اجارگاه (۱۳۹۹) و پرسشنامه خود انضباطی زند کریمی (۱۳۹۰)، پرداخته است به این نتیجه رسیده است که ۴٪ واریانس مربوط به خودانضباطی توسط مولفه های برنامه درسی پنهان (جو اجتماعی مدرسه، ساختار سازمانی مدرسه و تعامل بین معلم و دانش آموز) تبیین می شود $R^2 = 0.036$ و مؤلفه تعامل بین معلم و دانش آموز متغیر برنامه درسی پنهان می تواند واریانس متغیر خودانضباطی را به صورت معنی دار $(\beta = 0.238)$ تبیین کند.

در پژوهشی که زارعی سفیدی دری و همکاران (۱۴۰۰)، به شناسایی میزان اثربخشی استفاده از داستان های مثنوی معنوی بر رشد مهارت های تفکر انتقادی دانش آموزان دوره دوم متوسطه منطقه ۳ شهر کرج در سال تحصیلی ۹۶-۹۷ پرداختند به این نتیجه رسیدند که پس از تعدیل نمرات پیش آزمون، تفاوت بین گروه آزمایش و کنترل در متغیر تفکر انتقادی در سطح آلفای ۰/۰۱ معنادار و میانگین تعدیل شده گروه آزمایش $(95/33)$ بیشتر از میانگین تعدیل شده گروه کنترل $(25/07)$ بوده است. نتایج نشان داد که آموزش داستان های مثنوی معنوی در رشد تفکر انتقادی و مؤلفه های آن (استنباط $(sig=0.83)$ ، شناسایی مفروضات $(sig=0.47)$ ، استنتاج $(sig=0.64)$ ، تفسیر $(sig=0.71)$ و ارزیابی $(sig=0.28)$) مؤثر بود.

در پژوهشی که نخعی (۱۴۰۰)، به بررسی ارتباط مولفه های برنامه درسی پنهان با تفکر انتقادی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان متوسطه دوم شهر فردوس با استفاده از سه پرسشنامه برنامه درسی پنهان شیخی (۱۳۸۸)، پرسشنامه تفکر انتقادی ریتکس (۲۰۰۳) و پیشرفت تحصیلی فام و تیلور (۱۹۹۴) پرداخت به این نتیجه رسید که بین برنامه درسی پنهان و با پیشرفت تحصیلی، بین برنامه درسی پنهان و تفکر انتقادی رابطه مثبت معنا داری در سطح معناداری وجود دارد. همچنین بین مولفه های برنامه درسی پنهان شامل ساختار فیزیکی، ساختار سازمانی، و جو اجتماعی و ارتباطات متقابل انسانی با تفکر انتقادی و نیز بین مولفه ساختار فیزیکی، ساختار سازمانی و جو اجتماعی و ارتباطات متقابل انسانی، برنامه درسی پنهان با پیشرفت تحصیلی دانش آموزان رابطه مثبت و معناداری وجود دارد.

در پژوهشی که محمودی و همکاران (۱۳۹۹)، به بررسی تاثیر برنامه درسی پنهان بر اشتیاق تحصیلی و احساس تعلق به مدرسه در دانش آموزان پایه چهارم تا ششم ابتدایی بوشهر در سال تحصیلی ۱۳۹۹-۱۳۹۸ پرداختند. به این نتیجه رسیدند که تاثیر برنامه درسی پنهان و مولفه های ساختار فیزیکی مدرسه، جو اجتماعی، روابط موجود در مدرسه، فناوری اطلاعات و ارتباطات و مکانیسم تشویق و تنبیه بر روی اشتیاق تحصیلی و احساس تعلق به مدرسه مثبت و معنادار بود. همچنین وضعیت برنامه درسی پنهان در حد نسبتا مطلوب و میانگین اشتیاق تحصیلی و احساس تعلق به مدرسه بالاتر از حد متوسط بود.

در پژوهشی که موسوی و کاظمی (۱۳۹۸)، به بررسی ارتباط جو اخلاقی مدرسه و سبک های تدریس با تعلل ورزی تحصیلی معلمان و دانش آموزان دوره متوسطه دوم شهر زنجان با استفاده از پرسشنامه تعلل ورزی تحصیلی سولومون وراث بلوم (۱۹۸۴)، جو اخلاقی شولت و همکاران (۲۰۰۲) و سبک های تدریس گراشا (۱۹۹۶) پرداختند به این نتیجه رسیدند که بین جو اخلاقی مدرسه، سبک تدریس تسهیل کننده و سبک تدریس وکالتی با تعلل ورزی تحصیلی رابطه منفی و معناداری وجود دارد. همچنین بین سبک تدریس خبره، سبک تدریس آمرانه و سبک تدریس فردی با تعلل ورزی تحصیلی رابطه مثبت و معناداری وجود دارد. همچنین نتایج نشان می دهد که متغیرهای پیش بینی کننده در کل قادر به تبیین ۱۶ درصد از تغییرات متغیر ملاک هستند. همین طور بین متغیرهای پیش بین فقط جو اخلاقی، سبک تدریس خبره و سبک تدریس آمرانه معنی دار هستند و متغیرهای سبک تدریس فردی، تسهیل کننده و وکالتی به دلیل معنی دار نبودن از مدل حذف شدند. بر اساس یافته های پژوهش می توان نتیجه گرفت. مدرسه و سبک تدریس معلمان نقش اساسی در مشکلات تحصیلی دانش آموزان دارند.

در پژوهشی که احمدی و همکاران (۱۳۹۷)، به بررسی نقش جو اخلاقی بر حس تعلق به مدرسه و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان دبیرستانهای متوسطه نظری دوره دوم ارومیه در سال تحصیلی ۱۳۹۵-۱۳۹۴ پرداختند به این نتیجه رسیدند که مؤلفه های جو اخلاقی با

دوازدهمین کنگره ملی سراسری فناوریهای نوین در حوزه توسعه پایدار ایران

12th National Congress of
the New Technologies in Sustainable Development of Iran

senaconf.ir

حس تعلق به مدرسه ارتباط مستقیم و مثبت دارند. همچنین، مؤلفه‌های جو اخلاقی از طریق حس تعلق به مدرسه با پیشرفت تحصیلی رابطه غیرمستقیم و مثبت دارند. می‌توان نتیجه‌گیری کرد که هرگونه بهبود در جو اخلاقی مدرسه می‌تواند با بهبود حس تعلق در مدرسه و پیشرفت تحصیلی همراه باشد.

در پژوهشی که امینی و سبک تکین (۱۳۹۶)، به بررسی موقعیت و جمع‌آوری داده‌ها و اطلاعات از روش خبرگی و نقادی آموزشی استفاده شده که طی سه مرحله توصیف، تفسیر و ارزشیابی وضعیت تفکر انتقادی در میان دانش‌آموزان دختر دبیرستانی پرداختند. به این نتیجه رسیدند که به دلایل مختلف، میزان توجه به تفکر انتقادی در قالب برنامه‌های درسی و فعالیت‌های آموزشی و پرورشی مدرسه در حدی نازل و اندک بوده و به همین علت امکان و فرصت‌چندانی برای رشد مهارت‌های فکری پیشرفته دانش‌آموزان فراهم نمی‌گردد. در پژوهشی که بنفیت^۱ و همکاران (۲۰۱۶)، انجام دادند نشان دادند که جو مدرسه رابطه مثبت و معناداری با تربیت اخلاقی دانش‌آموزان دارد و رشد و پرورش اخلاق مهربانی در بین دانش‌آموزان را تسهیل می‌بخشد.

در پژوهشی که گرالد و همکاران (۲۰۱۵) با عنوان جو سازمانی به عنوان پیش‌بینی‌کننده اثربخشی معلمان، انجام دادند به این نتیجه رسیدند که بین اثربخشی و کارایی معلمان مدارس ابتدایی، با جو سازمانی محل کار آنها، ارتباط معنی‌داری وجود دارد. البته پیرامون جو سازمانی مدرسه و متغیرهای مدیریت رفتار سازمانی، پژوهشی‌هایی انجام شده است.

در پژوهشی که جیمز ام. واردامان^۲ و همکاران (۲۰۱۴)، با عنوان جو اخلاقی و شکستن قاعده اجتماعی در محل کار انجام دادند. به این نتیجه رسیدند که مطالعه آنها شامل نظریه‌هایی در نقش تفاوت‌های فردی و جو اخلاقی در شکستن قواعد اجتماعی میباشد. با تکیه بر نظریه‌های جو اخلاقی، تمرکز اصلی آنها بر عوامل سازمانی و نقش ویژگی‌های فردی در شکستن قواعد اجتماعی است و به این نتیجه رسیدند که تمایلات فردی نیز ب ر شکستن قواعد اجتماعی تأثیر می‌گذارد.

در پژوهشی که اسمیت و مونتگمری (۲۰۰۸) در پژوهشی که آداب، رسوم، ارزشها و فرهنگ (جو مدرسه و ارتباط آن با برنامه درسی پنهان را در نواحی مختلف کشور ایرلند از طریق مصاحبه با معلمان مورد بررسی قرار داده بودند به یافته‌های زیر اشاره کردند: معلمان اعتقاد داشتند که در مدرسه به بخش‌های مختلف برنامه درسی به یک اندازه بهاداده نمی‌شود به طوری که علوم تجربی و فناوری موضوعات درسی ارزشمندتری در نظر گرفته می‌شوند و یکی از دلایل آنها زمان بیشتری بود که در برنامه درسی هفتگی به این دروس اختصاص داده شده بود.

در پژوهشی که براون و دلی (۲۰۰۴) به مطالعه ارتباط و تعامل بین دانشجویان داخلی و خارجی و نگرش آنها برنامه درسی پنهان در زلاندنو پرداختند. به این نتیجه رسیدند که در این پژوهش ۸۸ دانشجو را مورد بررسی قرار دادند نتیجه تحقیق آنها نشان داد که تعامل و تفاهم مثبت بین دانشجویان داخلی و خارجی در محیط‌های کلاسی درس موجب رشد آموزش و پرورش و همچنین افزایش فعالیت‌های علمی و نگرش مثبت دانشجویان به محیط دانشگاه شده است.

در پژوهشی که اندرسون (۲۰۰۲) به بررسی برنامه درسی پنهان یادگیری الکترونیکی آموزش از راه دور پرداخت و ضمن تجزیه تحلیل انواع مختلف برنامه درسی پنهان که در تحقیق آهولا (۲۰۰۰) پرداخت به این نتیجه رسید که دانش‌آموزان به نحو چشم‌گیری می‌توانند یادگیری‌های الکترونیکی و از راه دور را تحت تأثیر مثبت و منفی قرار دهند، به این معنی که هم می‌توانند موجب تسهیل این یادگیری‌ها و هم می‌توانند اثرات مخرب بر روی آنها داشته باشند.

۳. روش تحقیق

این تحقیق از این جهت که نتایج مورد انتظار آن را می‌توان در جهت بهبود برنامه ریزی درسی پنهان دانش‌آموزان دختر دبیرستان‌های دوره دوم متوسطه ناحیه ۱ اردبیل کاربرد داشته باشد دارای اهمیت می‌باشد. از نوع کاربردی بوده و به لحاظ روش انجام پژوهش، توصیفی از نوع همبستگی می‌باشد همچنین بر اساس نحوه گردآوری اطلاعات از نوع پیمایشی می‌باشد.

¹ Binfet

² James M. Vardaman

دوازدهمین کنگره ملی سراسری فناوریهای نوین در حوزه توسعه پایدار ایران

12th National Congress of
the New Technologies in Sustainable Development of Iran

senaconf.ir

جامعه آماری این پژوهش کلیه دانش آموزان دختر دوره دوم متوسطه ناحیه ۱ شهر اردبیل می باشد که تعداد این دانش آموزان ۶۱۵۳ نفر می باشد که این تعداد دانش آموز در ۳۴ مدرسه و ۳۲۰ کلاس می باشند.

با توجه به سوالات پژوهش و استفاده از روش مدلسازی معادلات ساختاری که در این روش حجم نمونه نبایستی از ۲۰۰ عدد کمتر باشد حجم نمونه بر اساس جدول کرجسی مورگان ۳۶۱ نفر و روش نمونه گیری تصادفی طبقه ای به شیوه انتخاب بهینه انتخاب شد.

پرسشنامه جو اخلاقی مدرسه: برای این متغیر از پرسشنامه جو اخلاقی مدرسه پاشیاردیس (۲۰۰۰) استفاده گردید

ارتباطات سؤالات ۱۶-۲۸-۴-۱۳-۲۶-۲۵-۲۴-۲۳-

مشارکت سؤالات ۱۲-۵-۱۴-۳۰-۲۹-۱۰-۹-

سازمان مدیریت سؤالات ۱۵-۱۸-۱۷-۲۲-۱۱-۳-۱۹-

دانش آموزمحوری سؤالات ۲۰-۲۱-۸-۷-۶-

طیف پاسخگویی به هر سه پرسشنامه نیز از نوع لیکرت بوده که امتیاز مربوط به هر گزینه به این صورت می باشد (۱=کاملاً مخالفم، ۲=مخالفم، ۳=بی نظرم، ۴=موافقم، ۵=کاملاً موافقم).

برنامه ریزی درسی پنهان:

ابزار مورد استفاده پرسشنامه برنامه درسی پنهان است. این پرسشنامه بر مبنای پژوهش تقی پور و غفاری (۱۳۸۸) طراحی شده است و شامل پنج بعد ساختار فیزیکی مدرسه، جو اجتماعی مدرسه، روابط موجود در مدرسه، فناوری اطلاعات و ارتباطات و مکانیسم تشویق و تنبیه می باشد. پرسشنامه شامل ۳۰ سؤال می باشد و با استفاده طیف ۵ تایی لیکرت از خیلی زیاد تا خیلی کم مورد سنجش قرار می دهد.

برای تعیین اعتبار محتوایی، پرسشنامه به تعدادی از صاحب نظران و اساتید مدیریت و علوم رفتاری داده شده و از آنها در مورد سوالات و ارزیابی فرضیه‌ها نظرخواهی می گردد تا روایی پرسشنامه را تایید نمایند.

یک نمونه اولیه شامل ۲۵ پرسشنامه پیش آزمون گردید و سپس با استفاده از داده‌های به دست آمده از این پرسشنامه‌ها و به کمک نرم‌افزار آماری میزان ضریب اعتماد با روش آلفای کرونباخ محاسبه شد که کل سؤالات پرسشنامه ۰/۸۲۲ بدست آمد و این عدد نشان دهنده آن است که پرسشنامه مورد استفاده، از قابلیت اعتماد و یا به عبارت دیگر از پایایی لازم برخوردار می‌باشد

پس از جمع آوری داده‌ها و اطلاعات موجود، از طریق نرم افزار آماری SPSS، اقدام به تلخیص، طبقه بندی و تجزیه و تحلیل آماری داده‌ها گردید. تحلیل نتایج حاصل از پرسش نامه و تخمین پارامترهای مدل با توجه به مدل مفهومی تحقیق از روش معادلات ساختاری^۱، توسط نرم افزار Amos انجام شد

۴. تجزیه و تحلیل یافته‌ها

در خصوص نمره دانش آموزان در برنامه ریزی درسی پنهان و جو اخلاقی مدرسه یک نمره کل وجود دارد. در کل میانگین وزنی برای هر یک از متغیرهای برنامه ریزی درسی پنهان و جو اخلاقی مدرسه در جدول زیر ارائه شده است نتایج نشان می دهد که میانگین وزنی تمامی متغیرهای تحقیق بالاتر از حد متوسط است سایر داده‌های توصیفی متغیرهای پژوهش را در جدول ۱ مشاهده می‌نمایید.

جدول ۱- آمار توصیفی متغیرهای تحقیق

متغیر	نوع متغیر	کمترین	بیشترین	میانگین	میانگین وزنی
جو اخلاقی مدرسه	وابسته	۳۲	۱۴۶	۱۰۱.۷۹	۳.۳۹۳
برنامه ریزی درسی پنهان	مستقل	۳۰	۱۴۵	۱۱۴.۵۱	۳.۸۱۷

¹ Structural Equations Modeling

دوازدهمین کنگره ملی سراسری فناوریهای نوین در حوزه توسعه پایدار ایران

12th National Congress of
the New Technologies in Sustainable Development of Iran

senaconf.ir

برای برازش الگوی مفهومی پژوهش به داده ها از روش تحلیل مسیری^۱ استفاده گردید. برای برازش مدل از روش درستنمایی ماکسیمم استفاده و ماتریس واریانس کواریانس داده‌ها به عنوان اطلاعات ورودی وارد مدل شدند. قبل از برازش مدل، ابتدا نیاز است بررسی شود آیا مدل مورد بررسی کفایت لازم برای بررسی روابط یعنی معنی داری ضرایب را دارد یا خیر. برای این منظور، از شاخص‌های برازش استفاده گردید. شاخص‌های مورد نظر با مقادیر قابل قبول برای این که مدل مورد نظر توسط آن‌ها تایید گردد در جدول زیر ارائه شده است (تنسلی و برون، ۲۰۰۰).

جدول ۲- شاخص‌های برازش مورد نیاز

امتیاز مطلوب	انواع شاخص
$0.05 < P$	آماره‌ی کای دو (بولن، ۱۹۸۹)
$0.9 <$	شاخص نیکویی برازش (GFI) (تاناکاو هوبا، ۱۹۸۴)
$0.9 <$	شاخص نیکویی برازش تعدیل شده (AGFI) (تاناکاو هوبا، ۱۹۸۴)
$0.9 <$	شاخص مرکزیت (CI) (مک دولاند، ۱۹۸۹)
< 0.08	جذر میانگین مربعی خطای تقریب (RMSEA)
$0.9 <$	شاخص مقایسه ای برازش (CFI) (گافین، ۱۹۹۳)
$0.9 <$	شاخص نرم شده برازش (NFI) (بنتلر وبافت، ۱۹۸۰)
$0.9 <$	شاخص تاکر - لویس (TLI or NNFI) (تاکر لویس، ۱۹۷۳)
$0.9 <$	شاخص افزایشی برازش (بولن، ۱۹۸۹)

پس از تایید برازش مدل نظری پژوهش بر اساس داده‌های بدست آمده از جامعه آماری، حال در قالب این مدل می‌توان روابط تعریف شده را از لحاظ معنی داری و ارزیابی فرضیه‌های پژوهشی، مورد بررسی قرار داد. برای برازش مدل نظری به داده‌ها، از نرم‌افزار Amos 22 استفاده گردید.

برای برازش مدل مفهومی با توجه به نتایج به دست آمده قبل از آرایش مدل تغییراتی در مدل مفهومی پژوهش صورت گرفت و روابطی بین کوواریانس‌ها که نرم افزار تشخیص داده بود نیز برقرار گردید و همچنین سوال شماره ۲۹ برنامه ریزی درسی پنهان به سبب بارعاملی ۰/۲۴۰ که کمتر از حداقل بار عاملی مورد تایید برای روایی سوال بود از میان سوالات برنامه ریزی درسی پنهان حذف گردید.

بنابر نتایج به دست آمده از ارتباط بین کوواریانس‌های سوالات پرسشنامه‌ها سطح احتمال به دست آمده برای هر یک از متغیرهای برنامه ریزی درسی پنهان، جو اخلاقی مدرسه و مهارت‌های تفکر انتقادی کمتر از سطح معنی داری استاندارد ۰.۰۵ می‌باشد بنابراین می‌توان گفت که تمامی روابط بین متغیرهای برنامه ریزی درسی پنهان، جو اخلاقی مدرسه و مهارت‌های تفکر انتقادی معنی دار است و مقدار تخمین کوواریانس یا نسبت بحرانی که از تقسیم مقدار تخمینی بر خطای استاندارد به دست می‌آید در بازه بحرانی ± 1.96 قرار ندارد بنابراین می‌توان به این نتیجه رسید که روابط پیشنهادی توسط مدل معنی دار می‌باشد در ادامه نتایج کفایت مدل در حالت بعد از آرایش آمده است.

جدول ۳- نمای مدل استاندارد با ضرایب استاندارد بعد از آرایش مدل

گروه‌بندی شاخص‌ها	نام شاخص	اختصار	مدل	برازش قابل قبول
-------------------	----------	--------	-----	-----------------

¹ Path Analysis

دوازدهمین کنگره ملی سراسری فناوریهای نوین در حوزه توسعه پایدار ایران

12th National Congress of
the New Technologies in Sustainable Development of Iran

senaconf.ir

کمتر از ۵	۴.۴۳۳	CMIN/DF	حداقل اختلاف	شاخص‌های برازش تطبیقی
TLI > ۰.۹۰	۰.۹۴۰	TLI	شاخص برازش توکر-لویس	
NFI > ۰.۹۰	۰.۹۰۰	NFI	شاخص برازش هنجار شده	
CFI > ۰.۹۰	۰.۹۵۸	CFI	شاخص برازش تطبیقی	
IFI > ۰.۹۰	۰.۹۵۹	IFI	شاخص برازش افزایشی	شاخص‌های برازش مقتصد
بالاتر از ۵۰ درصد	۰.۵۷۰	PNFI	شاخص برازش مقتصد هنجار شده	
بالاتر از ۵۰ درصد	۰.۶۲۵	PCFI	شاخص برازش تطبیقی مقتصد	
کمتر از ۸ درصد	۰.۰۷۸	RMSEA	ریشه میانگین مربعات خطای برآورد	

همچنان که از جدول حاصل از اجرای نرم افزار Amos مشخص است، شاخص CMIN/DF میزان ۴.۴۳۳ است و چون کمتر از ۵ می باشد دارای برازش مناسب بوده، همچنین سایر شاخص های برازش تطبیقی نیز دارای برازش مناسب می باشند (شاخصهای TLI, NFI, CFI و IFI به ترتیب ۰.۹۴۰، ۰.۹، ۰.۹۵۸، ۰.۹۵۹ به دست آمده است) همچنین شاخصهای برازش مقتصد نیز در از برازش قابل قبولی برخوردار بودند به طوری که PNFI و PCFI به ترتیب ۰.۵۷۰ و ۰.۶۲۵ به دست آمده اند که بیشتر از ۰.۵ است و همچنین، ریشه میانگین مربعات خطای برآورد (RMSEA)، معیار دیگری است که در صورتی که کمتر از هشت صدم باشد، مدل مناسب تشخیص داده می شود. با توجه به این که مقدار این خطا در مدل ۰.۰۷۸ به دست آمده است، برازش مدل مفهومی، مناسب ارزیابی می شود.

برای بررسی نرمال بودن سوالات پرسشنامه های برنامه ریزی درسی پنهان، جو اخلاقی مدرسه و مهارتهای تفکر انتقادی از شاخص های کشیدگی ۱ و چولگی ۲ استفاده شده است. باین در سال (۲۰۱۰) استفاده از دامنه ۷- تا ۷+ به عنوان بازه قابل قبول برای کشیدگی و دامنه ۲- تا ۲+ برای چولگی توزیع های نرمال را پیشنهاد نموده است که در جدول شماره (۴-۹) نتایج حاصل از آن آورده شده است.

جدول ۴- آزمون نرمال بودن سوال های پرسشنامه

سوالات	کمترین	بیشترین	چولگی	کشیدگی
ja1	1.000	5.000	-1.205	.956
ja2	1.000	5.000	-.983	.663
ja3	1.000	5.000	-1.364	1.599
ja4	1.000	5.000	-1.454	1.825
ja5	1.000	5.000	-1.332	1.523
ja6	1.000	5.000	-1.707	2.568
ja7	1.000	5.000	-1.460	1.883
ja8	1.000	5.000	-1.320	1.593
ja9	1.000	5.000	-.933	-.036
ja10	1.000	5.000	-1.185	.729
ja11	1.000	5.000	-1.157	.366

¹ Kurtosis

² Skewness

دوازدهمین کنگره ملی سراسری فناوریهای نوین در حوزه توسعه پایدار ایران

12th National Congress of
the New Technologies in Sustainable Development of Iran

senacnf.ir

سوالات	کمترین	بیشترین	چولگی	کشیدگی
ja12	1.000	5.000	-1.098	.349
ja13	1.000	5.000	-1.399	1.185
ja14	1.000	5.000	-1.434	1.896
ja15	1.000	5.000	-1.156	.885
ja16	1.000	5.000	-1.311	1.296
ja17	1.000	5.000	-1.205	.520
ja18	1.000	5.000	-1.056	.145
ja19	1.000	5.000	-1.125	.577
ja20	1.000	5.000	-1.317	1.267
ja21	1.000	5.000	-.999	-.196
ja22	1.000	5.000	-1.030	.370
ja23	1.000	5.000	-1.350	1.118
ja24	1.000	5.000	-1.355	1.393
ja25	1.000	5.000	-1.108	.447
ja26	1.000	5.000	-1.196	.483
ja27	1.000	5.000	-.915	.026
ja28	1.000	5.000	-1.191	1.215
ja29	1.000	5.000	-1.040	.709
ja30	1.000	5.000	-1.160	1.187
mt1	2.000	5.000	-.805	-.523
mt2	1.000	5.000	-1.313	1.096
mt3	1.000	5.000	-.972	-.172
mt4	1.000	5.000	-1.009	.478
mt5	1.000	5.000	-1.135	.845
mt6	1.000	5.000	-1.072	.622
mt7	1.000	5.000	-1.426	2.200
mt8	1.000	5.000	-1.462	2.015
mt9	1.000	5.000	-1.320	1.344
mt10	1.000	5.000	-1.267	.999
mt11	1.000	5.000	-1.320	1.277
mt12	1.000	5.000	-.944	.098
mt13	1.000	5.000	-1.221	1.042
mt14	1.000	5.000	-1.271	1.397
mt15	1.000	5.000	-1.319	1.057
mt16	1.000	5.000	-1.274	1.037
mt17	1.000	5.000	-1.194	1.017
mt18	1.000	5.000	-1.034	.323
mt19	1.000	5.000	-1.044	.140
mt20	1.000	5.000	-1.028	-.017

دوازدهمین کنگره ملی سراسری فناوریهای نوین در حوزه توسعه پایدار ایران

12th National Congress of
the New Technologies in Sustainable Development of Iran

senacnf.ir

سوالات	کمترین	بیشترین	چولگی	کشیدگی
mt21	1.000	5.000	-1.272	.775
mt22	1.000	5.000	-1.359	1.412
mt23	1.000	5.000	-1.415	.909
mt24	1.000	5.000	-1.263	1.049
mt25	1.000	5.000	-1.178	.555
mt26	1.000	5.000	-1.121	.462
mt27	1.000	5.000	-1.206	.930
mt28	1.000	5.000	-1.131	.281
mt29	1.000	5.000	-1.081	.450
mt30	1.000	5.000	-1.048	.391
mt31	1.000	5.000	-1.054	.400
mt32	1.000	5.000	-1.036	.373
mt33	1.000	5.000	-1.185	.643
mt34	1.000	5.000	-1.220	.567

(ja سوالات جو اخلاقی مدرسه، mt سوالات مهارتهای تفکر انتقادی)

بر اساس نتایج جدول بالا چولگی تمامی سوالات بین -1.460 تا -0.805 به دست آمد که در بازه $+2$ و -2 قرار داشتند بنابراین چولگی سوالات پرسشنامه های برنامه ریزی درسی پنهان، جو اخلاقی مدرسه از توزیع نرمال پیروی می کند و کشیدگی سوالات بین -0.261 تا 2.750 قرار داشتند که با توجه به نظر باین (2010) که بازه $7 \pm$ برای کشیدگی دارای توزیع نرمال می دنست قرار گرفته اند بنابراین کشیدگی سوالات پرسشنامه های برنامه ریزی درسی پنهان، جو اخلاقی مدرسه نیز از توزیع نرمال پیروی می کند. بر این اساس می توان ادعا نمود همه متغیرهای تحقیق دارای توزیع نرمال می باشند.

بررسی همبستگی متغیرها

برای بررسی میزان همبستگی هر دو متغیر با یکدیگر از آزمون همبستگی پیرسون استفاده گردید که نتایج آن در جدول زیر ذکر شده است

جدول ۵- آزمون همبستگی پیرسون

جو اخلاقی مدرسه	برنامه ریزی درسی پنهان		
۰.۹۳۰**	۱	ضریب همبستگی	برنامه ریزی
		سطح معناداری	درسی پنهان
		تعداد	
۲۳۵	۲۳۵	ضریب همبستگی	جو اخلاقی مدرسه
		سطح معناداری	
		تعداد	

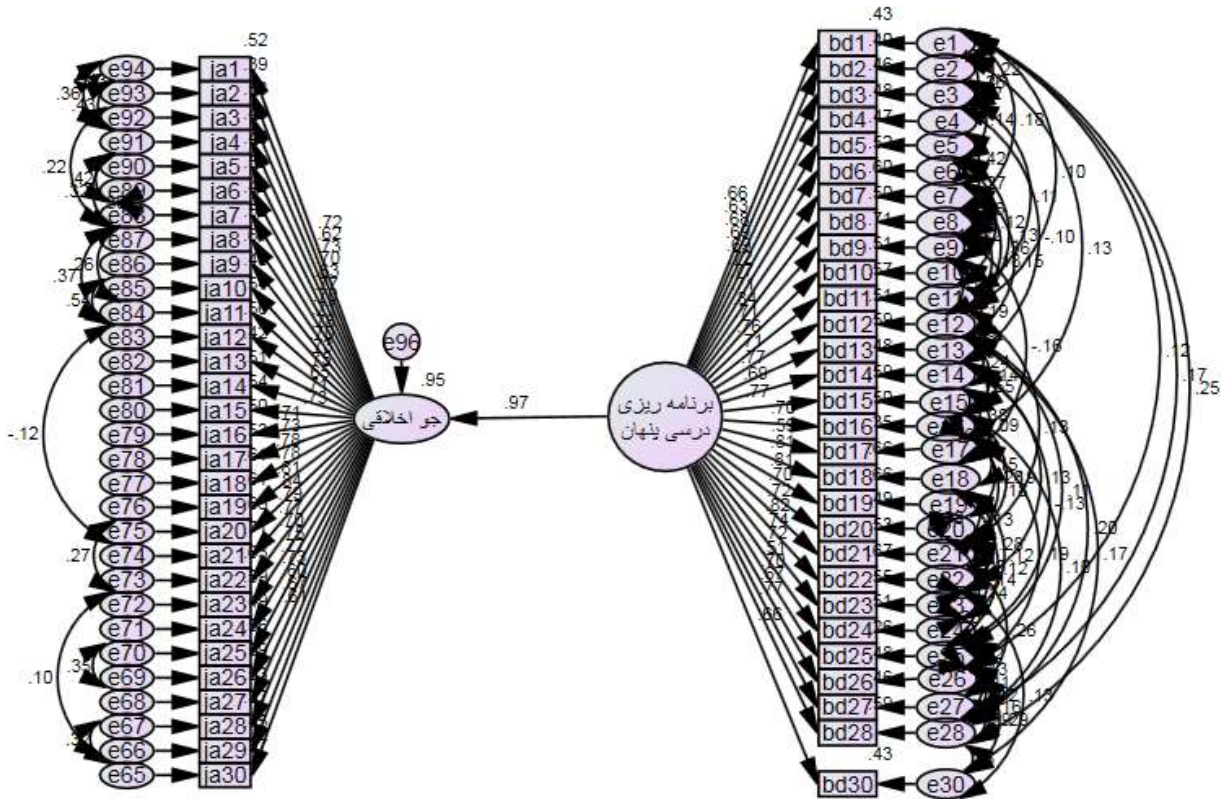
نتایج آزمون همبستگی پیرسون نشان داد در سطح معناداری ۰.۰۱ ارتباط معناداری میان دوم متغیر برنامه ریزی درسی پنهان، جو اخلاقی مدرسه وجود دارد.

دوازدهمین کنگره ملی سراسری فناوریهای نوین در حوزه توسعه پایدار ایران

12th National Congress of
the New Technologies in Sustainable Development of Iran

senaconf.ir

فرضیه تحقیق: برنامه ریزی درسی پنهان بر جو اخلاقی مدرسه تاثیر دارد.

نمودار ۱- آزمون فرضیه

جدول ۶- معنی داری ضرایب تحلیل مسیر برای فرضیه تحقیق

تاثیر	ضریب رگرسیونی	S.E	نسبت بحرانی (C.R)	PVALUE
برنامه ریزی درسی پنهان <--- جو اخلاقی مدرسه	۰.۹۷۳	۰.۰۸۷	۱۰.۶۳۶	***

*** معنی داری در سطح کمتر از ۰.۰۰۱

با توجه به یافته های نمودار ۱ می توان نتیجه گرفت که ضریب مسیر متغیر برنامه ریزی درسی پنهان در تاثیر بر جو اخلاقی مدرسه در نمودار مثبت و معنی دار می باشد و همچنین یافته های جدول ۶ ضریب رگرسیونی این مسیر با توجه به سطح معنی داری به دست آمده که کمتر از ۰.۰۰۱ می باشد معنی دار نشان می دهد (۰.۹۷۳) و همچنین نسبت بحرانی نیز که یکی از شاخص های سنجش می باشد به طوری که برای معنی دار بودن نیابستی این شاخص در بازه بحرانی ± 1.96 قرار گیرد که در این تحقیق نیز این شاخص در این بازه قرار ندارد (۱۰.۶۳۶) بنابراین با توجه به این نتایج می تواند ادعا نمود که برنامه ریزی درسی پنهان بر جو اخلاقی مدرسه تاثیر مثبت و معنی داری دارد.

دوازدهمین کنگره ملی سراسری فناوریهای نوین در حوزه توسعه پایدار ایران

12th National Congress of
the New Technologies in Sustainable Development of Iran

senacnf.ir

۵. بحث و نتیجه گیری

نتایج تحقیق نشان دهنده تاثیر مثبت و معنی دار برنامه ریزی درسی پنهان بر جو اخلاقی مدرسه بود نتایج این فرضیه با گرالو و همکاران (۲۰۱۵)، واردامان و همکاران (۲۰۱۴) و احمدی و همکاران (۱۳۹۷) همخوانی دارد. تبیین یافته های پژوهش را میتوان به این صورت بیان کرد که معلمان یکی از مجریان برنامه درسی هستند که کنشهای منطقی، راهبردی یا روان شناسانه و اخلاقی سه عنصر اصلی تدریس را شکل می دهند. کنش های منطقی شامل فعالیت هایی مانند تعریف کردن، نمایش دادن، توضیح دادن، تصحیح کردن و تفسیر کردن و ارزشیابی است. کنش های روانشناسانه شامل کارهایی مانند انگیزه دادن، ترغیب کردن، جایزه دادن، تنبیه کردن و برنامه ریزی کردن است. و لذا این کنش های معلمان می تواند بر شخصیت دانش آموزان اثرگذار باشد. چنانچه مطالعات پیشین نشان می دهند رابطه مثبت معلم با دانش آموزان بر رابطه عاطفی و اجتماعی دانش آموز، انگیزه، یادگیری و پیشرفت تحصیلی تأثیر مثبتی می گذارد. یا بالعکس رابطه منفی معلم باعث افت تحصیلی، خودکارآمدی پایین و انگیزه پایین در دانش آموز می شود. از آنجایی که خودکارآمدی و انگیزه از متغیرهای اصلی مرتبط با تعلل ورزی هستند می توان گفت که نقص این ویژگی ها در دانش آموز منجر به تعلل ورزی تحصیلی می شود (اقدسی و همکاران، ۱۳۹۲). با جمع بندی یافته های این پژوهش می توان به این نتیجه رسید مدرسی که جو اخلاقی بازتری و همچنین روابط صمیمی تری که بر اساس احترام متقابل، صداقت، تعهد و عدالت بین مدیران، معلمان و دانش آموزان برقرار است می تواند بر عملکرد و شخصیت دانش آموز تأثیر مثبت داشته باشد

بر اساس نتایج که نشان داد برنامه ریزی درسی پنهان بر جو اخلاقی مدرسه تاثیر مثبت داشت پیشنهاد می گردد - بنابر این، به معلمان توصیه میشود از طریق استفاده از تکنیکهای گوش دادن فعال، روشهای یاددهی- یادگیری تعاملی و قدردانی از پیشرفت دانش آموز و نه فقط پیشرفت بالا موجب شوند دانش آموزان روابط مثبت با آنها ایجاد کنند. - به معلمان توصیه میشود نسبت به شناخت دانشآموزان، حاکم کردن جو انصاف و احترام متقابل در کلاس درس موجب بالا رفتن روابط مثبت بین خود و دانش آموزان گردند. - به مدیران و معلمان پیشنهاد میشود به منظور اثرات مثبت برنامه درسی پنهان، بر دانش آموزان تعاملات بیشتری در مدرسه برقرار کنند. - به مدیران و معلمان پیشنهاد میشود که فرصتهای غنی سازی بیشتری برای بالا بردن خلاقیت دانش آموزان در مدرسه و کلاس درس تعبیه نمایند.

منابع

احمدی، سهیلا؛ حسنی، محمد؛ موسوی، میرنجف (۱۳۹۷). رابطه جو اخلاقی مدرسه با حس تعلق به مدرسه و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان. اخلاق در علوم و فناوری، ۱۳ (۴): ۱۲۵-۱۳۲.

احمدیان، مینا؛ سبحانی نژاد، مهدی (۱۳۹۳). بررسی رابطه میان مولفه های برنامه درسی پنهان با ابعاد گرایش به تفکر انتقادی دانشجویان، نشریه پژوهش های آموزش و یادگیری (دانشور رفتار)، ۸۷ - ۱۱۲.

ارجمند نورا، کاظمیان مقدم کبری. بررسی رابطه میان جو عاطفی خانواده و ادراک از محیط مدرسه با اشتیاق تحصیلی دانش آموزان دختر دوره دوم متوسطه شهر اهواز. فصلنامه علمی- پژوهشی خانواده و پژوهش. ۱۳۹۸؛ ۱۶ (۴): ۱۵۹-۱۴۳

اطهری، زینب؛ شریف، سید مصطفی؛ نصر، احمدرضا؛ نعمت بخش، مهدی (۱۳۹۰). ارزیابی مهارت های تفکر انتقادی دانشجویان دانشگاه اصفهان و علوم پزشکی اصفهان در طی دو نیمسال تحصیلی متوالی: تفکر انتقادی حلقه مفقوده برنامه های درسی. مجله ایرانی آموزش در علوم پزشکی، ۱۱ (۹) (پیاپی ۳۸): ۱۰۴۰-۱۰۴۹.

دوازدهمین کنگره ملی سراسری فناوریهای نوین در حوزه توسعه پایدار ایران

12th National Congress of
the New Technologies in Sustainable Development of Iran

senaconf.ir

- امیر تیموری، صدیقه. (۱۳۹۵). بررسی رابطه بین مؤلفه‌های برنامه درسی پنهان و قابلیت‌های کار آفرینی از دیدگاه دانشجویان کارشناسی، برنامه‌ریزی درسی، تهران: دانشگاه الزهراء (س).
- امینی، محمد، سبکتکین، مریم. (۱۳۹۶). جایگاه ضعیف تفکر انتقادی در برنامه های درسی مدارس متوسطه (مطالعه‌ای با روش خبرگی و نقدی تربیتی). پژوهش های کیفی در برنامه درسی، ۳ (۸): ۱۲۰-۱۴۸.
- امینی، محمد؛ سبکتکین، مریم (۱۳۹۶). جایگاه ضعیف تفکر انتقادی در برنامه های درسی مدارس متوسطه (مطالعه‌ای با روش خبرگی و نقدی تربیتی). پژوهش های کیفی در برنامه درسی، ۳ (۸): ۱۲۰-۱۴۸.
- امینی، محمد؛ مهدی زاده، مریم؛ ماشاللهی نژاد، زهرا؛ علیزاده، مریم (۱۳۹۰). بررسی رابطه بین مؤلفه‌های برنامه درسی پنهان و روحیه علمی. ۱۰۴- دانشجویان، فصلنامه علوم تربیتی: پژوهش و برنامه‌ریزی در آموزش عالی، ۶۲: ۸۱-۹۷.
- آداک، موسی (۱۳۹۱). بررسی رابطه برنامه درسی پنهان با انگیزه تحصیلی دانشجویان دانشگاه خوارزمی. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت معلم تهران.
- باقری فر، علی و ابراهیمی شاهرودی، زهرا و پودینه بحری، زهرا و جعفری، مریم، ۱۳۹۷، بررسی رشد شخصیت و اخلاقی دانش آموزان در مدرسه، ششمین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روانشناسی، آسیب های اجتماعی و فرهنگی ایران، تهران
- بیگ ویردی، راضیه، ۱۳۹۷، برنامه درسی پنهان، عوامل موثر در شکل گیری آن و پیامدها، ششمین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روانشناسی، آسیب های اجتماعی و فرهنگی ایران، تهران
- تقی پور، حسینعلی؛ غفاری، هاجر (۱۳۸۸). بررسی نقش برنامه درسی پنهان در رفتار انضباطی دانش آموزان از دیدگاه مدیران و معلمان مدارس راهنمایی دخترانه شهرستان خلخال در سال تحصیلی ۸۹-۸۸. آموزش و ارزشیابی (علوم تربیتی)، ۲(۷)، ۳۳-۶۵.
- تویسرکانی راوری، فاطمه، عرب زاده، مهدی، کدیور، پروین. (۱۳۹۴). (رابطه‌ی محیط کلاس، اهداف پیشرفت، تفکر تأملی با عملکرد ریاضی دانش آموزان. روان شناسی مدرسه و آموزشگاه. 52-69, 4(1),
- حسینی، ریحانه؛ اثی عشری، فرزانه؛ ممانی، مژگان؛ جیریایی، نسرين (۱۴۰۰). بررسی سطح مهارت های تفکر انتقادی در دانشجویان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی همدان. پژوهش در آموزش علوم پزشکی. ۱۳ (۱): ۱۳-۴.
- خنجرخانی، ذبیح الله؛ ابراهیمی دینانی، آرزو؛ نوروزی، رضا علی (۱۳۸۷). درآمدی بر معنا، ضرورت و کاربرد تفکر انتقادی در تعلیم تربیت. مجله مصباح، ۷۳: ۱۱۳-۱۴۲.
- خیجی، علی و خیجی، محمد و خیجی، فاطمه و خیجی، لیلا، ۱۳۹۵، برنامه درسی پنهان، چهارمین کنفرانس ملی توسعه پایدار در علوم تربیتی و روانشناسی، مطالعات اجتماعی و فرهنگی، تهران
- رستمی، ثریا (۱۴۰۰). رابطه برنامه درسی پنهان با خودانضباطی دانش آموزان. رویکردی نو در علوم تربیتی، ۳ (۳): ۶-۱۱.
- زارعی سفید دری، کبری؛ علیپور، وحیده؛ حسین پور، سهیلا (۱۴۰۰). تأثیر داستان‌های مثنوی معنوی بر رشد مهارت‌های تفکر انتقادی دانش آموزان دوره دوم متوسطه. پژوهش در برنامه ریزی درسی، ۱۸ (۶۹): ۲۰۰-۲۱۳.
- زرهی، علی (۱۳۹۳) رابطه برنامه درسی پنهان با تربیت شهروندی و خلاقیت دانش آموزان پسر متوسطه شهر میناب، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.
- سیف، بحری (۱۳۹۱). بررسی نگرش دینی مثبت و منفی بر تفکر انتقادی دانشجویان رشته علوم تربیتی، تهران: نشر دانش.
- شریفی، صابر؛ سیف نراقی، مریم؛ نادری، عزت اله؛ احقر، قدسی (۱۳۹۷). جایگاه تفکر انتقادی در اسناد بالادستی آموزش و پرورش ایران. پژوهش در نظام های آموزشی، ۱۲: ۲۴۹-۲۶۶.
- شعاری نژاد، علی اکبر (۱۳۸۸). ادبیات کودکان، تهران. نشر اطلاعات.
- شفیعی، صابر، آیتی، محسن، اکبری بورنگ، محمد، پورشافعی، هادی، شکوهی فرد، حسین. (۱۴۰۱). پیش بینی نقش برنامه درسی پنهان در سبک های تفکر و ارتباطی دانش آموزان دوره دوم متوسطه شهر مهران. پژوهش در برنامه ریزی درسی: doi: -. ( ),
- 10.30486/jsre.2022.1954002.2104
- شکری زاده دودجی، اکبر. (۱۳۹۵). رابطه برنامه درسی پنهان با رشد خلاقیت و عملکرد تحصیلی دانش آموزان پایه نهم شهر زرقان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی واحد مرودشت.

دوازدهمین کنگره ملی سراسری فناوریهای نوین در حوزه توسعه پایدار ایران

12th National Congress of
the New Technologies in Sustainable Development of Iran

senaconf.ir

- صادقی، علیرضا؛ هواس بیگی، فاطمه (۱۳۹۵). نقد نظریه رایج برنامه درسی پنهان؛ ضرورت چرخش پارادایمی از برنامه درسی قصد نشده به برنامه درسی قصد شده. مطالعات برنامه درسی، ۱۱ (۴۰): ۱۲۳-۱۴۴.
- صفایی موحد، سعید؛ حسینی مقدم، ابوالفضل؛ باوفا، داوود (۱۳۹۲). برنامه درسی پنهان، تهران: انتشارات جهاد دانشگاهی واحد خوارزمی. فتحی واجارگاه، کورش (۱۳۹۹). اصول و مفاهیم اساسی برنامه ریزی درسی. تهران: انتشارات علم استادان، ۳۶۳ صفحه.
- فتحی واجارگاه، کورش. (۱۳۹۴). اصول و مفاهیم اساسی برنامه ریزی درسی، تهران: علم استادان. - کامرون، جولیا. (۱۳۹۴). راه هنرمند: بازیابی خلاقیت، گیتی خوشدل، تهران: نشر پیکان.
- قبرلو، سلمان و صمدیه، هادیه و حسینی، افضل السادات و حاجی زاده، رقیه، ۱۳۹۴، بررسی رابطه درونی تفکر خلاق و نقاد و بستر سازی برای رشد آن در تعلیم و تربیت، اولین همایش علمی پژوهشی روانشناسی، علوم تربیتی و آسیب شناسی جامعه، کرمان
- کارشکی، کارشکی؛ خرازی، خرازی (۱۳۸۷). بررسی رابطه‌ی ادراکات محیطی مدرسه‌ای و اهداف پیشرفت؛ آیا نوع مدرسه، رشته‌ی تحصیلی و منطقه‌ی محل سکونت تفاوت ایجاد می‌کند؟. پژوهش‌های روان شناسی بالینی و مشاوره، ۲ (۹): ۱۲-۲۲.
- کاظمی، سعد الله. (۱۳۹۷). بررسی تاثیر جو مدرسه بر میزان خلاقیت دانش آموزان مدارس متوسطه شهر تهران. فصلنامه توسعه آموزش جندی شاپور اهواز، 9، ویژه نامه ۹۷، ۱۴-۲۳.
- مارگولیس اریک. (۱۳۹۵). برنامه درسی پنهان در آموزش عالی. ترجمه مرتضی بازدار و کوروش فتحی واجارگاه. تهران: موسسه کتاب مهربان نشر.
- محبوبی، طاهر، کریمی، سید بهالدین، محبوبی، کمال. (۱۳۴۸). بررسی رابطه برنامه درسی پنهان با باورهای انگیزشی و کارآفرینی دانشجویان دانشگاه پیام نور. فصلنامه علمی پژوهش در یادگیری آموزشگاهی و مجازی، 101-109، 5(3)، محمدی پویا، فرامرز، ۱۳۹۴، تفکر انتقادی و دانش آموز پرسشگر، دومین همایش علمی پژوهشی علوم تربیتی و روانشناسی آسیب های اجتماعی و فرهنگی ایران، تهران
- محمودی، زهرا؛ ماهینی، فاخته؛ شهنیایی، عیسی (۱۳۹۹). بررسی تاثیر برنامه درسی پنهان بر اشتیاق تحصیلی و احساس تعلق به مدرسه در دانش آموزان چهارم تا ششم ابتدایی بوشهر. فصلنامه ایده های نوین روانشناسی، ۷ (۱۱): ۱۸-۱
- ملکی، حسن (۱۳۹۳). برنامه ریزی درسی (راهنمای عمل). مشهد: پیام اندیشه.
- موسوی، سید موسی؛ کاظمی، محمود (۱۳۹۸). بررسی ارتباط بین جو اخلاقی مدرسه و سبک‌های تدریس با تعقل ورزی تحصیلی در دانش آموزان متوسطه دوم ناحیه ۱ شهر زنجان. فصلنامه پژوهش‌های کاربردی در مشاوره، ۲ (۵): ۱-۱۷.
- مویدی ا. (۱۳۹۸). بررسی تاثیر جو خلاقانه سازمان بر میزان انعطاف پذیری سازمانها بواسطه نوآوری در اداره کل گاز استان گیلان . فصلنامه علمی تخصصی رویکردهای پژوهشی نوین در مدیریت و حسابداری، ۳ (۱۷): ۱-۲۲.
- نخعی، راضیه (۱۴۰۰). بررسی ارتباط مولفه‌های برنامه درسی پنهان با تفکر انتقادی و پیشرفت تحصیلی دانش آموزان متوسطه دوم شهر فردوس. پایان نامه کارشناسی ارشد روانشناسی تربیتی، دانشگاه پیام نور استان خراسان جنوبی، مرکز پیام نور بیرجند.
- نریمانی، محمد؛ وحیدی، زهره (۱۳۹۲). مقایسه نارسایی هیجانی، باورهای خودکارآمدی و عزت نفس در میان دانش آموزان با و بدون ناتوانی یادگیری. ناتوانی های یادگیری، ۳ (۲) (پیاپی ۹)، ۷۸-۹۱.
- Akbaş, Yavuz; Safiye Çakmak, Safiy. (2019). The Effect OF Place Based Educaition Integrated Project Studies on Problem Solving and Social Skill- Asian Jornal of Edication t raining 2519-5387.
- Al.qomoul, Mohammad; Al.roud & Atallah. (2017). Impact of Hidden Curriculum on Ethical and Aesthetic Values of Sixth Graders in Tafila Directorate of Education- Journal of Curriculum and Teaching, Department of Curricula and Instruction, Tafila Technical University, Tafila, Jordn.
- Amabil, Tresa; M. Phyllis, gold; farb, Backfield. (2014). Social Influence son Creativity: Evaluation and Surveillance-creativity journal NO:6 -21
- Bedewy, D., & Gabriel, A. (2015). Examining perceptions of academic stress and its sources among university students: The Perception of Academic Stress Scale. Health psychology open, 2(2), 2055102915596714. <https://doi.org/10.1177/2055102915596714>

دوازدهمین کنگره ملی سراسری
فناوریهای نوین در حوزه توسعه پایدار ایران

12th National Congress of
the New Technologies in Sustainable Development of Iran

senaconf.ir

- Binfet J T, Gadermann A M & Schonert-Reichl K A. Measuring kindness at school: Psychometric properties of a School Kindness Scale for children and adolescents. *Psycho Sch.* 2016; 53(2), 111-126.
- Blazevic, Ience. (2016). Family Peer and School Influence on Children social Development –world journal of Education vol.6 N0:2
- Byrne, B.M. (2010). *Structural Equation Modeling with AMOS: Basic Concepts, Applications, and Programming* (2 ed.). New York.
- Çengel, Meltem; Türkoğlu, Adil. (2016). Analysis through Hidden Curriculum of Peer Relations in Two Different Classes with Positive and Negative Classroom Climates- *Education Sciences: Theory & Practice*, 16.
- Clinton V, Khan S. Efficacy of open textbook adoption on learning performance and course withdrawal rates: a meta- analysis. *AERA Open* 2019; 5(1): 1-20.
- Cochran, J. K., Jones, S., Jones, A. M., & Sellers, C. S. (2016). Does criminal propensity moderate the effects of social learning theory variables on intimate partner violence? *Deviant Behavior*, 37 (9), 965–976.
- Cochran, J. K., Maskaly, J., Jones, S., & Sellers, C. S. (2017). Using structural equations to model Akers' social learning theory with data on intimate partner violence. *Crime & Delinquency*, 63 (1), 39–60.
- Cubukcu Z. The effect of hidden curriculum on character education process of primary school student. *Educational sciences: Theory and practice* 2015; 12(2): 1526-34.
- Cubukcu, Zuha. (2012). The Effect of Hidden Curriculum on Character Education Process of Primary School Student- *Educational Sciences*, 2:12
- Dere, Zeynep. (2019). Investigating the Creativity of Children in Early Childhood Education Institutions- *Universal Journal of Educational Research* 7:3, 652-658.
- Feldhusen, F. John. & k. Mary, Pleiss. (2010). *Leadership; A synthesis of Social Skills, Creativity, and Histrionic Ability*, Rutledge, 37-41.
- Fudenberg, D., & Levine, D. K. (1989). Reputation and Equilibrium Selection in Games with a Patient Player. *Econometrica*, 57(4), 759–778. <https://doi.org/10.2307/1913771>
- Gerald, K. L.; Alexander W. W. (2015). Introduction: The Challenges of Teacher Effectiveness and Quality Worldwide, in Gerald K. Le Tender, Alexander W. Wiseman (ed.) *Promoting and Sustaining a Quality Teacher Workforce (International Perspectives on Education and Society*, 27, 1 – 38
- Hardre, P. L., Crowson, H. M., Debacker, T. K. & White, D. (2007). Predicting the academic motivation of rural high school students. *The Journal of Experimental Education*, 75(4), 247-269.
- Hoge R, Smit E K, Hanson S L. (1990). School experiences predicting changes in self-esteem of sixth- and seventh-grade students. *Journal of Educational Psychology*; 82: 117–127.
- iswas, S., 2012, relationship between psychological climate and turnover: A study in Indian organizations, *IIMB Management Review*, Vol.22, pp.102-110.
- Kian M, Ehsangar H, Izanlou B. The effect of the hidden curriculum on creativity and social skills: The perspective of elementary schools. *Social behavior research and health* 2020; 4(1): 487-96
- Kourmoussi, Ntina; Markogiannakis, Georgios; Tzavarac Chara; Kounenou, Kalliope; Mandrikas, Achilleas; Christopoulou, Efsthathia; Koutras, Vasilios. (2018). Students' Psychosocial Empowerment With The 'Steps For Life' Personal and Social Skills Greek Elementary Programme- *Elementary Education*, 535-549.
- Lee T, Cornell D, Gregory A, Fan X. (2011). High suspension schools and dropout rates for black and white students. *Education and Treatment of Children*; 34(2):167–192.
- Lent, R. W., Taveira, M. D. C. & Lobo, C. (2012). Two tests of the social cognitive model of well-being in Portuguese college students. *Journal of Vocational Behavior*, 80, 362– 371.

دوازدهمین کنگره ملی سراسری فناوریهای نوین در حوزه توسعه پایدار ایران

12th National Congress of
the New Technologies in Sustainable Development of Iran

senaconf.ir

- Lio, Dehoa. (2018). Incorporating Social Events Into School Curriculum: How it Relates To Student Growth- Educational Planning Vol. 26, No: 1.
- Margolis, Eric and et al. (2001). Hiding and Outing the Curriculum. In *The Hidden Curriculum in Higher Education*. London: Rutledge.
- Michel, Muriel. Stephanie, Z. Dudek. (2015). Mother Child Relationship and Creativity-Creativity journal 4:3 281-286.
- Moran, D. James. (2014). family Adaptability Cohesion and Creativity-Creativity,3:4,281-286.
- Morse, Z. and Dravo, U. (2007), Stress levels of dental students at the Fiji School of Medicine. *European Journal of Dental Education*, 11: 99-103. <https://doi.org/10.1111/j.1600-0579.2007.00435.x>
- Oh S-Y. Effect of Ethical Climate in Hotel Companies on Organizational Trust and Organizational Citizenship Behavior. *Sustainability*. 2022; 14(13):7886. <https://doi.org/10.3390/su14137886>
- Omigbodun, O. O., Odugogbe, A. T., Omigbodun, A. O., Yusuf, O. B., Bella, T. T., & Olayemi, O. (2006). Stressors and psychological symptoms in students of medicine and allied health professions in Nigeria. *Social psychiatry and psychiatric epidemiology*, 41(5), 415–421. <https://doi.org/10.1007/s00127-006-0037-3>
- Paras Ahmad, Farooq Ahmad Chaudhary, Jawaad A. Asif, Eman I. AlSagob, Mazen F. Alkahtany, Khalid H. Almadi, Abdulrahman AlMubarak, Tariq Abduljabbar, Fahim Vohra, Risk analysis of factors in clinical anxiety among undergraduate and postgraduate students in dentistry, *Work*, 10.3233/WOR-205093, 71, 1, (177-186), (2022).
- Pashiardis, G. (2000). School climate in elementary and secondary schools: Views of Cypriot principals and teachers. *International Journal of Educational Management*, 14(5), 224-237.
- Piko, B. F. & Hamvai, C. (2010). Parent, school and peer-related correlates of adolescents' life satisfaction. *Children and Youth Services Review*, 32, 1479-1482.
- Pllana,Duli. (2019). Creativity in Modern Education- *World Journal of Education*, Vol. 9, No:2.
- Reichers AE, Schneider B. (1990). *Organizational climate and culture*. San Francisco, CA: JosseyBass.
- Sari,Mediha; Doganay, Ahmet. (2009). Hidden Curriculum on Ganing the Value of Respect for Human Dinigity A Qualitative S tady in TwoElementary School in Adana- *Educational Science*,9:2, 925-940.
- Schulte LE, Thompson F, Talbott J, Luther A, Garcia M, Blanchard S, Conway L, et al. (2002). The development and validation of the ethical climate index for middle and high schools. *The School Community Journal*; 12(2):117-132.
- Sorrentino, Clarissa. (2019). Creativity Assessment in School: Reflection from a Middle School Italian Study on Giftedness- *Universal Journal of Educational Research* 7(2), 556-562.
- Starko,Jordan;Alane. (2010).*Creativity in the Classroom-New York: by Longman Publishers USA*.
- Swapna, K.A. Parvathy, C.V. Harinarayan, R. K. Anuradha & Deepika Anand. (2016). ASSESSMENT OF ANTHROPOMETRIC PROFILE OF EPILEPTIC CHILDREN AND ADOLESCENTS OF TIRUPATI REGION. *EPRA International Journal of Research & Development (IJRD)*, 1 (35): 63-87.
- Tahgigi Ahmadi, Niloufar; Mustaffa, Sharif; Ahmadi, Atefe. (2014).The Barriers of Enhancing creativityDeveloped by Parrents in DevelopingCountries-Social and BehavioralSciences, 114,257-261.
- Taylor Gatto,Johan. (2005). *Dumbing Us Down The Curriculum of Cmpulsory Schooling- Printed in Canada*.
- VanGandy,Arthur. (200 5). *Teaching Creativity and Problem Solving- Published by Pfeiffer: 989 Market Street, San Francisco, CA 94103-174*.
- Vardaman, J. M., Gondo, M. B., & Allen, D. G. (2014). Ethical climate and pro-social rule breaking in the workplace. *Human Resource Management Review*, 24(1), 108-118.

دوازدهمین کنگره ملی سراسری فناوریهای نوین در حوزه توسعه پایدار ایران

12th National Congress of
the New Technologies in Sustainable Development of Iran

senacnf.ir

- Victor B, Cullen J B. (1988). The organizational bases of ethical work climates. *Administrative Science Quarterly*; 33: 101-125.
- Way, N., Reddy, R. & Rhodes, J. (2007). Students' perceptions of school climate during the middle school years: associations with trajectories of psychological and behavioral adjustment. *Am J Community Psychol*, 40, 194–213.
- Yang HJ. (2004). Factors affecting student burnout and academic achievement in multiple enrollment programs in Taiwan's technical–vocational colleges. *International Journal of Educational Development*; 24(3): 283–301.